

Sagan om Kerse Falesson Bure

Även kallad abboten i Bure

Medelpadskt festspel

av

Sten Risedahl

Ingress

Herse - abboten i Bure

Herse Falesson levde i mitten av 1300-talet. Han hade ärvt både slottet i Burestad och Bureägorna i Selånger och var en mäkta rik man. Han tyckte om att visa sin rikedom och gick klädd med silverspänne på bältet, som höll ihop klädedräkten och silverskenor på skinnstövlarna. Herse var ståtlig att skåda och betraktades som mycket lärd. Han hade också rykte om sig som en stor säljare. Herse gifte sig med Olof Dahlkarl Jättes dotter från Burträsk och fick med henne söner Mats, Fale och Olof.

Herse Falesson gick en grym död till mötes. Man kan säga att rikedom kom att döda honom i form av två ogärningsmän. Rånmordet var välplanerat på så sätt att Herse lurades resa till Lövånger, dit han falskeligen inbjudits till bröllop. På vägen dit blev han mördad men mördarna kunde inte komma undan i de små byarna utan greps, hängdes och steglades på Kallholmen i Lövånger.

I stället för att komma på bröllop kom Herse, att som gäst bevista sin egen begravning. Söner Olof och Fale nådde mogen ålder och kom att göra upp om arvet ifrån fadern i en brottningsmatch.

Fale förlorade och fick nöja sig med en utgård, som kom att ges namnet Falmark.

Olof byggde vidare på klostret, som fadern börjat bygga. Klostret kom att omfatta åtta byggnader. Där kom så småningom 14 bröder att husera. Den siste abboten hette Dominus Jonas Bureus men kallades allmänt Bure herr Jon och levde ännu i Kung Göstas tid.

Buresläktens stamfar i Säbrå kyrkoherden Laurentius Svenonius, född 1507, fick sina första lärospår i detta kloster och lärde sig läsa och skriva och leva klosterliv där i ett convivium sacrum grundat på brödrabrev från Johanniterorden i Eskilstuna (C G Nordin)

Under åren som gått har många föremål återfunnits på Klosterholmen, där klostret legat: bastombundna flaskor, lerkärl, smidesverktyg, slagg och nycklar och ett handtag på en öltunnekran i form av en 4 cm hög bronsstupp. Den s.k. buretuppen, som är daterad till 1400-tal.

Likaså har konstaterats att bland örterna på den s.k. Monkaholmen finns ett stort antal läkeväxter, av vilka en del annars inte är förekommande i bygden.

Det berättas också i sagan om män i munkakappor och om en skatt, som gömts i klapperstensfältet intill och om hur barnen förfärdigat radband, som de lekt med, av kotor från fiskskelett.

Akt 1

Scen 1

Scenen visar modern Ingeborg med sonen Olof i sitt knä (scenbilden påminner om Albert Edelfelts målning 1877 kallad Drottning Blanka).

Olof: Snälla mamma, berätta mera! Jag vill höra om min farfar, vad han gjorde!

Ingeborg: Men Olof, det var inte din farfar jag berättade om utan farfars farfar!

Olof: Oj, mamma, då måste han vara mycket gammal!

Ingeborg. Nej, inte då! Men nu ska jag berätta! Din farfars farfar var Fale den Unge. Och vet du, vad han gjorde? Jo, han var med om att skapa Sverige!

Olof: Hur då skapa Sverige, mamma?

Ingeborg: Jo, du förstår. Det var många då som ville bli kungar i Sverige och danskarna på den tiden, tyckte kungen helst skulle vara dansk!

Olof: Ja, då förstår jag! Det är fint att vara kung, då får man ha krona på huv´et också, så här! (visar med mammas diadem).

Ingeborg: Kungen, som var son till Erik den Helige, hade dött och hans fyra pojkar var illa ute, för andra som ville bli kungar ville mörda dom!

Olof: Nu blir jag rädd, mamma. Det låter så hemskt! Inte mördar man väl småpojkar som jag?

Ingeborg: Jo, så var det nog och det var då som farfars farfar lyckades rädda den äldste pojken, som hette Erik, hit upp till oss i Byrestad.

Olof: Och sen blev han kung då och fick en krona? Vilken tur han hade att farfars farfar var så snäll med honom!

Ingeborg: Ja, riktigt så enkelt var det nu inte. Det blev krig mot danskarna, som stödde den andre som ville bli kung. Han hette Sverker och bodde på borgen Näs på Visingsö. Men de förlorade i två slag, en gång vid Kungslena 1208 och en gång vid Gestilren 1210 i Västergötland. Allt det där står i en bok, som farfarsfar skrev och som finns förvarad här i vår borg tillsammans med vår gamla vapensköld med den pansrade armen, hjälmen och de korslagda yxorna.

Olof: Var ligger Visingsö och Näs och vad är en borg!

Ingeborg: Det är ett sån't hus som vi bor i här i Byrestad. Det var farfars farfar som byggde vårt hus med tjocka väggar av sten, så att vi ska kunna försvara oss lätt om det kommer fiender från havet. Det är därför vi bor så högt också med utsikt över Alnösundet, så vi inte ska bli överraskade. Näs är namnet på en ännu större borg, som ligger på Visingsö i den stora sjön Vättern.

Olof. Oj, de var mycket, mamma,. Det ska jag försöka komma ihåg!

Scen 2

Ingeborg. Ja, försök det du! Men hör du nu kommer visst pappa hem! Gå och se efter!

(Olof springer fram till dörren och öppnar den. Hovslag hörs närma sig! Och det blir liv och stök på gårdsplanen.)

Olof: Ja, mamma, mamma, det är pappa som kommer. Det blänker så i solen av silvret i hans silverspänne och silverskenor. Jag tycker pappa är finast i hela världen!

Ingeborg: Ja, ingen är så fin som pappa, Herse! Jag älskar honom!

Olof: Jag med, mamma! Pappa är så jättesnäll! Titta, så många sälskinn han har med sig! Pappa, pappa! kan jag få några så'na och leka med. De är så sköna att ligga framför brasan på!

Herse kommer in och tar sin maka i famnen och snurrar runt med henne. Olof springer med och skrattar.

Ingeborg. Oj, vad roligt att du är hemma! Nu ska vi ha fest!

Tjänstefolk kommer springande och dukar snabbt fram en härlig måltid. Rykande fat och stora ölståndor! Alla skrattar och sjunger av glädje!

Herse: Nej, Olof, du ska få bättre skinn att ha framför brasan, björnskinn ska du få. Dom här ska mamma Ingeborg få till en härlig vinterpäls, så hon aldrig behöver frysa mer. Även om jag är borta!

Ingeborg. Snälla Herse, du får aldrig gå ifrån mig. Utan dig är livet ingenting! Säg inte så! Vi ska alltid vara tillsammans. Du och jag och pojkarna!

Herse: Var är Fale förresten? Har han inte stigit upp än? Var är han?

Ingeborg: Jo, då! Han har bara gått ut i skogen för att vittja fågelsnaror med Bergsven. Orrarna är som tokiga nu, när de leker och varken ser eller hör. Precis som kärlekstokiga karlar, förresten!

(Man sätter sig kring bordet och börjar äta med stort glam!) Vet du, Herse, att vi blivit bjudna till bröllop?

Herse. Nej, vart då, av vem då!? När då!?

Ingeborg: Jo, det kom en runstav farande genom luften! Det var en snabb ryttare som red förbi och kastade den, ilpost, nästan som airmail skulle man kunna säga!

Herse: Tala fornsvenska, så man förstår, Ingeborg! Airmail finns inte förrän om 600 år. Du måste tänka dig för, när tjänstefolket hör på. De kan tro du är synsk och det vet du, vad kyrkan säger om trolldom! Det kan bli bålet!

Ingeborg: Vad då bålet? Det är ju trehundra år innan Torsåker och häxbränningarna där. Nu är det du som är synsk. Men killar har man aldrig bränt. Det har aldrig varit någon jämställdhet.

Herse: Ja men, tänk på Huss. Han som var den förste protestanten mot den katolska kyrkan. Honom bränner ju kyrkan om 50 år. Nej, nu får vi sluta att se in i framtiden. Det kan man ju inte göra utan tarotkort förresten och då kostar det 19.70 i minuten! Men vem är det som ska vigas!?

Ingeborg: Det är Elfride och Torsten i Lövvånger, förstår du väl! Dom satt ju ihop som ler och långhalm såg du väl sist vi var där!?

Herse: Du menar väl låg ihop och nu har det blivit bråttom, förstås. Ja, vi ska väl inte säga så mycket. Hur långt har du kvar själv, innan vi är en till i familjen?

Ingeborg: Ja, du stod ju i så det glödde i sänghalmen, när det tog sig, så det ska du väl veta bäst själv! Du kan ju kasta ett öga på mig annars. Det blir ingen 40 mila ritt genom storskogen för mig, så du får nog rida ensam, min prins!

Herse: Sorgligt med bröllop utan dig, då kommer det att kännas som att resa till sin egen begravning!

Ingeborg: Du får inte säga så. Ingenting får hända dig. Hur skulle jag och pojkarna få det då. Jag skulle inte kunna leva ensam, vet du väl! Du som har så stora planer ska väl inte ha så dystra spådomar. Hur är det med klosterbyggarna i Bureå? Har de kommit igång än.

Herse. Ja du, när jag ändå är ute och rider, så får jag nog ta mig en tur dit också och se hur det går. Annars blir det väl du som får bygga färdigt, Olle!

Olof: Självklart, lita på mig, farsan. Det kirrar sig, ska du få se, vad som än händer.

Herse: Jag ska ta med mig en del läkeörter, som vi har i trädgården, så de kan börja att plantera däruppe. De överlever nog både mig och klostret! Det blir till nytta för alla, så länge man vet, hur man ska använda dem. Ingeborg börjar gråta och Olof klamrar sig fast vid sin pappa.

Akt 2

Scen 1

Scenbilden är Herse iklädd sina silversmida kläder och med svärd vid sin sida. Han åtföljs av en tjänare, som har hand om två klövjesäckar av skinn med full last av bröllopgåvor och proviant för den långa ritten. Hästar hörs gnägga i bakgrunden. Fonden byts från hemmets lugna vrå till susande tallar och forsande älvar. Ljudkulisser.

Herse: Hör du, Bergsven, såg du de sju vädersolarna på himlen i väster. De bådär inte något gott!

Bergsven: Nej, Herre, Odins korpar har också följt oss hela tiden. Deras kraxande bådär olycka! De väntar på att få något att äta.

Herse: Aproppå äta, Bergsven, här stannar vi för i natt och gör upp eld och grillar en älgstek, så ska väl åtminstone varg och björn akta sig för att försöka anfalla, även om det kittlar i nosen på dem.

Bergsven: Är det bara de vilda djuren som är efter oss, så ska det väl gå bra. Men jag tyckte jag såg tvåbenta skuggor där bland träden.

Herse: Vem skulle våga överfalla den rikaste och mäktigaste mannen norr om Hälsingland, tror du, Bergsven. Nej, de vill inte själva dö, även om bröllopspresenterna kan var dyrbara och lockande.

Bergsven: lägg inte ifrån er svärdet, Herre. Råven som ylade var inte en räv. Jag hör skillnaden på ett äkta och ett härmat djurskrik. Ugglan där var alldeles för nära! Se upp, Herre, nu kommer de, rövarna!

Herse: Fly, Bergsven, och hälsa Ingeborg, om detta blir min död! Kom an, ni fega mördare. Ni ska få bita i gräset, hur många ni än är!

Ur mörkret rusar två män med ett nät emellan sig, som inte syns i mörkret. De kastar nätet över Herse, som fäktar vilt och också lyckas såra anfallarna men snärjd av nätet lyckas de sticka honom med sina spjut och Herse förlorar så mycket blod, att han vanmäktig signar ner:

Det här ska ni hängas och steglas för, mördare, är hans sista ord!

Scen 2

Fonden består i bakgrunden av skuggor av två hängda män, som dinglar i en galge och i frontljuset en kyrka med lövade portaler. Ett liktåg och ett bröllopståg möts framför kyrkan. Sorgemusik och glädjetoner blandas. Bröllopsgästerna blir förundrade stående och betraktar bären med den mördade Herse, som bärs förbi.

Torsten: Du kom för sent till vårt bröllop, Herse, men i tid till din egen begravning. Tack för dina bröllopsgåvor! Behövs det goda armar för ditt klosterbygge ska du finna dem här! Herse!

Bröllopståget hastar vidare och Torsten säger: Nu ska vi roa oss och ha så kul, som om Herse själv varit med. Jag är säker på att han velat ha det så!

Musiken fortsätter och en strålände dansande bröllopsfest går av stapeln. Torsten inleder dansen med sin brud. Musik och dans!

Två gamla gummor Katrina och Gunhild står vid sidan av dansen och ser på och samspråkar med varandra. De liknar både till det yttre och med sina kraxande röster Odins korpar, Hugin och Munin.

Katrina: Efter sorg kommer glädje, säger man men här går sorg och glädje hand i hand!

Gunhild: Oj,oj,oj. Hur ska det gå för stackars Ingeborg. Hon blir ensam nu med tre små pojkar!

Katrina. Ja, och en liten till på gång, Herregud, du är inte barmhärtig!

Gunhild: Så får man inte säga. Du vet väl att Gud alltid är barmhärtig! Det är bara vi som inte förstår hans vägar!

Katrina: Ser du dom som dinglar där. Tror du dom är i himlen nu. Du minns väl rövarena som hängde på korsen bredvid Jesus!

Gunhild: Så du pratar, vem skulle släppa in dom där. Inte Sankte Per åtminstone. Nä, dom brinner nog för evigt nere i helvetet nu!

Katrin: Det är livets gång sorg och glädje på samma gång. Tror du vi kan smyga oss fram till bröllopsgården och få oss en smakbit eller två. Kom Gunhild så går vi!

Avslutningsscen

Scenbilden är platsen för klosterbygget i Bureå. Två munkar i fotsid dräkt agerar arbetsledare för ett lag arbetare sysselsatta med den första klosterbyggnaden, som muras upp av klappersten. Herses söner, Olof och Fale kommer till platsen med ett lag frivilliga klosterbyggare från Lövånger.

Fale: Olof, det är en sak vi måste göra upp nu, en gång för alla! Vem ska ta över efter far. Du eller jag? Vi ska inte skingra arvet. Då blir inte släkten lika stark som den är nu.

Olof: Du har så rätt Fale, allt måste finna kvar på en hand. Arvet får inte förskingras. Det som far och hans fäder byggt upp är alltför värdefullt. Vår släkt ska fortsätta att vara de mäktigaste i Norrland. Det är vi som ska föra Norrland framåt!

Fale: Men vem av oss ska bli ättens talesman? Vem av oss ska ta över? Hur avgör vi det?

En munk går fram till pojkarna och välsignar dom. Menigheten samlas i en halvcirkel runt de båda bröderna och väntar på avgörandet.

Munken: Ni är redliga män båda två. Ta varann i hand och pröva er styrka på varandra i ett redigt nappatag och se vem som är den starkaste och lämpligaste att regera. Det är hårda tider och den som ska styra måste också vara den hårdaste, annars går släkten under! Jag ska vara domare.

Brottningsmatchen sätter igång och är intensiv och hård. Menigheten ropar uppmuntrande till än den ene än den andre. Fale och Olof verkar mycket jämstarka. Då kommer en havsörn seglande och stannar över Olofs huvud!

Fale: Detta måste vara ett tecken från far. Han vill att det ska bli du som är ättens banerförare. Lycka till min älskade bror! Jag går min egen väg och bryter ny mark! Du är alltid välkommen till Fales mark, bror Olof, när du känner för det. (går sin väg).

Människorna applåderar och lyfter upp Olof på sina axlar och hyllar honom som den som ska bygga färdigt klostret i Bureå, som fadern Herse påbörjat. Ljudkuliss i bakgrunden. Arbetet med klostermurarna tar fart till sång och glada rop.

Sten Rigedahl
Bure Akademien

